

ЗНАЧАЈ И УЛОГА УДРУЖЕЊА ПОЉОПРИВРЕДНИКА У СРБИЈИ

Параушић Весна¹

Резиме

Удружења омогућавају пољопривредницима јачу преговарачку позицију на тржишту у односу на субјекте који се баве откупом, трговином и прерадом пољопривредних производа, у односу на државу/ресорно министарство и добављаче репроматеријала и инпута. Поред тога, она олакшавају пољопривредницима заштиту географског порекла производа, обезбеђују већу препознатљивост произвођача и локалних пољопривредних производа на тржишту, олакшавају размену искустава, знања и обезбеђују многе друге предности. У раду се разматра колико и како су удружења пољопривредника развијена у Србији, шта се може очекивати уласком Србије у ЕУ, како су организована удружења пољопривредника у ЕУ, како за њихов рад ЕУ обезбеђује подршку и сагледавају се примери добре праксе везане за удруживања у сектору примарне пољопривредне производње на подручју града Новог Сада.

Кључне речи: удружења пољопривредника, произвођачке групе, преговарачка снага, тржишна препознатљивост

IMPORTANCE AND ROLE OF ASSOCIATION IN SERBIAN AGRICULTURE

Paraušić Vesna¹

Summary

Associations enable farmers to have a stronger negotiating position on the market than entities engaged in purchase, trade and processing of agricultural products, or than the state or line ministries and suppliers of raw materials and inputs. In addition, they facilitate farmers' protection of the geographical origin of products, provide greater recognition of producers and local agricultural products on the market, facilitate the exchange of experiences and knowledge, and provide many other advantages. The paper discusses how farmers' associations are developed in Serbia, what can be expected when Serbia joins the EU, how EU farmers' associations are organized, and how their work is supported by the EU. The authors give some examples of good practices related to the associations in agricultural sector in the city of Novi Sad.

Key words: farmers' associations, producer groups, bargaining power, market recognition

¹ Параушић Весна, научни сарадник, Институт за економику пољопривреде Београд, Волгина 15, Београд, 011/69-72-858, vesna_pa@ier.bg.ac.rs. Рад је део резултата на пројекту ИИИ 46006 финансираног средствима Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

¹ Paraušić Vesna, PhD, Scientific Associate, Institute of Agricultural Economics, Belgrade, Serbia, vesna_pa@ier.bg.ac.rs, phone/fax: +381(0)116972858. This paper is part of research projects III46006 financed by the Ministry of Science and Technological Development of the Republic of Serbia

1 Uvod

Према резултатима Пописа пољопривреде у Републици Србији у 2012. години, у Србији је регистровано 631.552 пољопривредна газдинства, а коришћено пољопривредно земљиште (КПЗ) износи 3,44 мил. ха. Сектор пољопривреде доминантно одређују породична пољопривредна газдинства, која чине 99,5% укупног броја пољопривредних газдинстава и располажу са 82,2% КПЗ (РЗС, 2013).

Основне карактеристике домаће пољопривреде јесу (РЗС, 2013; Параушић, Цвијановић, 2014; Цвијановић, Субић, Параушић, 2014): (а) уситњеност поседа (просечна величина КПЗ по газдинству износи 5,4 ха, а код 77,4% пољопривредних газдинстава КПЗ је ≤ 5 ха); (б) према типу пољопривредне производње доминирају мешовита газдинства за билну и сточарску производњу; (в) разједињеност пољопривредника (задруге и удружења пољопривредника нису довољно развијени); (г) неорганизован и недовољно регулисан пласман пољопривредних производа и недовољно ефикасно тржиште пољопривредних производа.

Све претходне карактеристике домаће пољопривреде представљају ограничења за техничко технолошко унапређење сектора, изградњу и раст одрживе конкурентске предности домаћих произвођача, њихову специјализацију и већу укљученост у тржишне токове.

Један од начина унапређења конкурентности и тржишне позиције пољопривредних произвођача у Србији јесте њихово удруживање, умрежавање и заједнички наступ на тржишту.

Иако су удружења у области пољопривреде у Србији данас бројна, она су слабо развијена. Улога удружења готово је симболична, број реализованих пројектних активности веома мали, ниска је преговарачка моћ на тржишту, низак је степен организованости, а недостаје професионализација управљачког кадра.

Већа улога удружења у примарној пољопривреди и подршка аграрне политике у овој области може се очекивати у наредном периоду, имајући и виду значај удружења пољопривредника (на плану јачања преговарачке моћи примарних произвођача и развоја уговорних односа у интегрисаном ланцу снабдевања храном) и обавезу Србије да у процесу приступања ЕУ ради на успостављању произвођачких група и организација, као важних партнерских организација ресорног министарства, прерађивачке индустрије, индустрије инпута и др.

У раду се разматра садашње стање у области удруживања пољопривредника у Србији (колико и како ова удружења

развијена), шта се може очекивати уласком Србије у ЕУ, карактеристике и начини подршке произвођачким групама и организацијама произвођача у ЕУ и сагледавају примери добре праксе везане за удруживања у сектору примарне пољопривредне производње у Србији.

ЗНАЧАЈ И УЛОГА
УДРУЖЕЊА
ПОЉОПРИВРЕДНИКА
У СРБИЈИ

Материјал и методе рада **2**

Подаци за потребе рада прикупљени су деск истраживањем, као и емпиријским истраживањем. Деск истраживање обухватило је анализу релевантне домаће и ЕУ литературе и регулативе. Емпиријско истраживање базирано је на интервјуима са представницима удружења пољопривредника, који се налазе у интерној бази Института за економику пољопривреде, Београд. Примена интервјуа као истраживачке методе обухватала је концепирање упитника, телефонско интервјуисање представника удружења, као и сумирање добијених података. У раду су представљени целокупни резултати интервјуа са представницима два удружења која успешно раде, а налазе се на територији града Новог Сада. Коришћена је дескриптивна статистика, која је претходила закључивању и предвиђању анализираних појава.

Улога и стање развијености удружења пољопривредника у Србији **3**

Удружења пољопривредника имају саветодавну, едукативну и лобирајућу улогу и представљају прву спону „малог“ пољопривредног произвођача са свим релевантним институцијама и организацијама у окружењу: ресорно министарство, научни институти, тимови за Локални економски развој, домаће и иностране агенције за развој, невладине агенције и центри, донаторски фондови и сл. Такође, кроз јефтине набавке инпута за пољопривредну производњу, снижавање трошкова сертификације производа, заједничко представљање на сајмовима и манифестацијама - удружења могу допринети и економском просперитету и већој маркетиншкој препознатљивости својих чланица и/или производа удружења.

У Србији удруживање регулише Закон о удружењима („Службени гласник Р. Србије“, број 51/2009 и 99/2011 - др. закони), који прецизира да је удружење добровољна и невладина недобитна организација заснована на слободи удруживања више физичких или правних лица, као и да га могу основати најмање три

оснивача, с тим што најмање један од оснивача мора имати пребивалиште, односно седиште на територији Републике Србије.

Финансијску подршку раду удружења пољопривредника обезбеђују: Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Србије, кроз годишње јавне конкурсе за финансирање пројектних активности удружења у области пољопривреде и руралног развоја, Покрајински секретаријат за пољопривреду, водопривреду и шумарство, јединице локалне самоуправе кроз Годишње програме за спровођење пољопривредне и политике руралног развоја, различите донаторске институције и слично.

Удружења у области пољопривреде у Србији данас су бројна, али су слабо развијена. Њихова улога и активности су мале, ниска је преговарачка моћ и степен организованости, а као резултат ниске професионализације и недостатка управљачког кадра („Службени гласник Р. Србије“ број 85/14). Већина удружења пољопривредника данас постоји само „на папиру“, спада у категорију младих удружења или удружења са малим чланством и малим бројем активности, залагања, предузетништва и иновативности својих чланова (тзв. пасивно чланство). У великој мери активност постојећих удружења пољопривредника одвијају се само у домену организовања стручних предавања и њихово функционисање не доприноси побољшању тржишне и конкурентске позиције произвођача (Параушић, Цвијановић, 2014; Параушић, Домазет, Симеуновић, 2017). Разлози недовољне организованости и успешности рада удружења пољопривредника су бројни:

- ✓ недостатак интереса, не увиђање користи, потреба и предности удруживања од стране пољопривредника;
- ✓ произвођачи су углавном различите економске снаге и тешко им је да нађу заједнички интерес;
- ✓ страх од преваре и искоришћавања;
- ✓ изостанак поверења и вере у добра удружења која ће радити за добробит самих пољопривредних произвођача.

Прилагођавањем законодавства ЕУ (*acquis communautaire*), као и доношењем Закона о уређењу тржишта пољопривредних производа и одговарајућих правилника о признавању и подршци раду произвођачких организација, у Србији ће се створити законски оквир за формирање и признавање произвођачких организација на начин на који оне функционишу у ЕУ (Поповић, Параушић, 2016).

Примера ради, у сектору млека и млечних производа у Србији не постоји законодавни оквир којим се уређује област удруживања произвођача и прерађивача млека и млечних производа, као ни обавеза закључивања уговора између произвођача млека и прерађивача. Током 2016. године, било је планирано доношење Правилника о признавању произвођачких и међугранских организација и о уређењу уговорних односа у сектору млека и млечних производа (КЕИ, 2014), али до овога није дошло.

Произвођачке групе и организације произвођача у ЕУ 4

Заједничка пољопривредна политика (**Common Agricultural Policy – CAP**) ЕУ је Уредбом 1308/2013 ојачала преговарачку позицију произвођача у ланцу снабдевања, подршком успостављању и развоју произвођачких организација и јачањем њихових овлашћења у погледу колективног преговарања о условима уговора о испоруци, укључујући цену (у неким секторима) и уговарања испорука (у свим секторима) (Европска комисија, 2013).

Произвођачке групе и организације произвођача и њихова удружења у ЕУ имају статус правног лица и "могу имати корисну улогу у: концентрацији понуде, побољшању маркетинга, планирању и прилагођавању производње тражњи, оптимизацији трошкова производње и стабилизовању произвођачке цене, реализацији истраживања, промоцији најбољих пракси и пружању техничке помоћи и управљању нуспроизводима и алатима за управљање ризицима и тиме доприносити јачању положаја произвођача у прехранбеном ланцу" (Regulation (EU) No 1308/2013).

У регулативи ЕУ у области подршке руралном развоју, истиче се да „произвођачке групе и организације помажу пољопривредницима да заједнички решавају изазове које намеће повећана конкуренција и консолидација крајњих тржишта у односу на пласман њихових производа, укључујући локална тржишта" (Regulation (EU) No 1305/2013).

Уредба (ЕУ) бр. 1308/2013, везано за произвођачке организације, удружења произвођачких организација и секторске организације прецизира, између осталог, следеће (Поглавље III, чланови 152-175):

- Произвођачка организација у сектору производње одређеног пољопривредног производа која подноси захтев за признавање држави чланици ЕУ, јесте правно лице или јасно дефинисан део правног лица који на подручју на којем делује има минимални број чланова и/или покрива минимални обим

или вредност тржишне производње; доставља доказе да може правилно обављати своје активности, пре свега, у домену планирања производње и њеног прилагођавања захтевима тражње (са аспекта квалитета и квантитета), обједињавања понуде и пласирања на тржиште производа чланица, оптимизације трошкова производње и повраћаја улагања, стабилизације произвођачких цена и сл.

- Произвођачке организације настају на иницијативу произвођача и морају имати статут и демократску структуру организације и управљања. Статут произвођачке организације од својих чланова захтева посебно следеће: да примењују правила која је организација донела у вези са производњом, пласманом производа на тржиште и заштитом околине, да буду чланови само једне организације произвођача за поједини производ, да учествују у финансирању организације, а у сектору воћа и поврћа и да целокупну своју производњу пласирају на тржиште путем организације произвођача и др.
- Признате произвођачке организације у име својих чланица имају право преговарања на тржишту, везано за набавку инпута, уговарање испорука (доставе производа) и сл.

Подршка за произвођачке групе и организације у оквиру политике руралног развоја (Regulation (EU) No 1305/2013) доступна је кроз следеће мере: (а) *успостављање произвођачких група и организација* (подршка се израчунава на темељу годишње производње произвођачке групе или организације пласиране на тржиште, а максимални годишњи износ подршке, који се постепено смањује, је 100.000 евра); (б) *сарадња*; (в) *програми квалитета за пољопривредне производе и храну*; (г) *улагања у физичку имовину*. Право на подршку (која се ограничава на пет година од датума признавања произвођачке групе или организације произвођача) имају само произвођачке групе и организације произвођача са статусом МСП-а и бизнис планом (како би се осигурало да ће удружење произвођача постати одржив тржишни субјекат).

5 Удружења пољопривредника на територији града Новог Сада: примери добре праксе

На подручју Новог Сада, сектор цивилног друштва је развијен, а бројне организације цивилног друштва реализују различите активности у областима пољопривреде, руралног развоја, руралног туризма, културе, екологије и другим областима. Од великог број удружења пољопривредника која послују на подручју

града Новог Сада, издвајају се два која су **овлашћени корисници ознака географског порекла** пољопривредних производа:

- ✓ Удружење произвођача и прерађивача "Футошки купус" из Футога, са заштићеним именом порекла **футошког свежег и киселог купуса** из футошког атара и
- ✓ Друштво пчелара "Јован Живановић" из Новог Сада са заштићеним именом порекла **фрушкогорског липовог меда** са подручја Фрушке горе, а кратак опис ових удружења даје се у наставку¹.

Удружење произвођача и прерађивача футошког купуса и футошког киселог купуса "Футошки купус", Футог је регистровано 2007. године и чине га око 150 произвођача купуса и 6 прерађивача купуса (Слика 1). Настало је из потребе да се заштити један традиционални производ, какав је футошки купус, који представља идентитет и наслеђе

Извор: <http://www.futoskikupus.org>

Слика 1. Лого удружења „Футошки купус“

Figure 1. Logo of the association "Futoški kupus"

места Футог и унапреди његова производња. Према подацима Удружења, футошки купус, као аутохтона сортна популација, кроз векове уназад, била је филозофија живота становника Футога, а на производњу купуса „наслањала“ се економија, политика, култура, саобраћајне комуникације и много тога. Удружење покушава да кроз своје активности сачува те вредности и да промовише важност традиције и наслеђа чувањем здраве животне средине, здраве исхране и других вредности, које чине идентитет места Футог. Активности Удружења су бројне (реализују се најчешће уз добру комуникацију са свим институцијама, почев од локалне заједнице до републичких органа и институција):

- ✓ Заокружили су институционалну заштиту футошког свежег и киселог купуса, као производа са географском заштитом имена порекла и сертификованом производњом. Право коришћења ове ознаке данас има око 40-так пољопривредних произвођача који сертифицију производњу футошког купуса и један прерађивач, који има сертификовану производњу футошког киселог купуса.

¹ Подаци добијени са званичних сајтова удружења (<http://www.futoskikupus.org>; <http://www.pcelarins.org.rs/ns/>) и анкетирањем представника удружења.

Данас настоје да створе подршку да се футошки купус развије и призна као национални бренд;

- ✓ Организација/суорганизиација различитих манифестација: "ФОРА" (Футошка омладинска радна акција), "Футошка купусијада" и сличне манифестације.
- ✓ Учествују као излагачи на бројним сајмовима у земљи, чланови су интернационалног „Покрета споре хране“ (енг. „Slow Food Movement“), посредством кога су учествовали на сајамским приредбама у Штутгарту и Торину;
- ✓ Иницијатори су и оснивачи националног Савеза традиционалних производа Србије "Оригинал Србија".

Друштво пчелара "Јован Живановић", Нови Сад, регистровано је 1973. године, броји око 400 чланица (од којих преко 200 има регистровано породично пољопривредно газдинство) и има око 12.000 обележених кошница. Друштво је успешно реализовало бројне пројекте, као што су: (а) регистровање ознаке географског порекла: име порекла – фрушкогорски липов мед (тренутно сертификовану производњу овог меда има 17 произвођача, чланица Друштва); (б) пројекат „Река меда“ (период 2013-2015; активности финансирала ЕУ и Аустријска развојна Агенција); (в) пројекат „Липов мед за одрживи развој Дунавског микрорегиона“ (период 2013-2015, активности финансирала ЕУ и Аустријска развојна Агенција у оквиру програма Социо-економски развој дунавске регије у Србији; носилац пројекта град Нови Сад).

6 Закључак

Имајући у виду бројне користи и предности удруживања у пољопривреди за саме пољопривредне произвођаче, као и чињеницу да ће Србија у процесу приступања ЕУ имати обавезу успостављања произвођачких група и организација пољопривредних произвођача у оквиру једне линије производње, у наредном периоду биће потребно одговарајућим мерама државне политике и политике руралног развоја јединица локалне самоуправе подстаћи развој удружења пољопривредника.

Стратегија пољопривреде и руралног развоја Републике Србије за период 2014-2020. године (Службени гласник Р. Србије, број 85/14), управо предвиђа подршку задругарству и процесима удруживања пољопривредника у циљу унапређења трансфера знања; технолошког развоја и модернизације пољопривредне производње и прераде; развоја тржишних ланаца; јачања социјалног капитала.

Посебно ће бити важно изграђивање међусобног поверења чланица удружења у процесима инвестирања у физичку имовину за пољопривредну производњу и прераду и маркетинг пољопривредних производа (изградња постројења за прераду млека, изградња и опремање кланица, објеката за прераду воћа и поврћа и сл.).

ЗНАЧАЈ И УЛОГА
УДРУЖЕЊА
ПОЉОПРИВРЕДНИКА
У СРБИЈИ

Литература 7

1. Цвијановић Д., Субић Ј., Параушић В. (2014). Пољопривредна газдинства према економској величини и типу производње у Републици Србији. Републички завод за статистику Србије: 73.
2. Европска комисија (2013). Overview of CAP Reform 2014-2020. Agricultural Policy Perspectives Brief, N°5* / December 2013.
3. Канцеларија за европске интеграције КЕИ (2014). Национални програм за усвајање правних тековина ЕУ.
4. Параушић В., Цвијановић Ј. (2014). Конкурентност агропривреде Србије – кластери у функцији одрживе регионалне конкурентности. Институт за економику пољопривреде, Београд: 222.
5. Parasic V., Domazet I, Simeunović I., (2017), Analysis of the Relationship Between the Stage of Economic Development and the State of Cluster Development, Argumenta Oeconomica Vol. 39, No 2(2017), str. 279-305.
6. Поповић В., Параушић В. (2016). Унапређење трговања у пољопривредно прехранбеном сектору Србије: Унапређење финансијских знања и евиденције на пољопривредним газдинствима у Републици Србији, Институт за економику пољопривреде Београд: 23-54.
7. РЗС (2013). Попис пољопривреде 2012. године у Републици Србији. Пољопривреда у Републици Србији. Књига I, РЗС, Београд.
8. Стратегија пољопривреде и руралног развоја Републике Србије за период 2014-2024. године. Службени гласник РС, број 85/2014.
9. Стратегија развоја пољопривреде и руралног развоја Града Новог Сада за период 2018-2022. година. Службени лист Града Новог Сада, број 10/2018.
10. Упитник. Удружење произвођача и прерађивача "Футошки купус", Футог. Интерна документација Института за економику пољопривреде, Београд.
11. Упитник. Друштво пчелара "Јован Живановић", Нови Сад. Интерна документација Института за економику пољопривреде, Београд.
12. Уредба ЕУ - REGULATION (EU) No 1305/2013 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 17 december 2013 on support for rural development by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD).
13. Уредба ЕУ - REGULATION (EU) No 1308/2013 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 17 December 2013 establishing a common organisation of the markets in agricultural products.
14. Закон о удружењима. Службени гласник Р. Србије", број 51/2009 и 99/2011 - др. закони.

Primljen/Received: 10.07.2018.

Prihvaćen/Accepted: 14.09.2018.